

יפריד: "דרכו קיימת הזדמנות להוסיף מובחנות בפרשת הדרכים המשפחתית. יש להבין התנהגויות של נטילת סיכונים כדרך לפתוח את נושא המוות. תיאורתי דרכים קליניות המבקשות להעלות את רמת מובחנות במשפחות עם תופעות אלו. העליתי קשיים מיוחדים בטיפולים והצעות לפתרונות מעשיים.

מקורות

- Allen, D.M. (1988). Unifying Individual and Family Therapies. San Francisco: Jossey-Bass.
- Anderson, C.M. & Stewart, S. (1983). Mastering Resistance. New York: Guilford.
- Bateson, G. (1979). Mind and Nature. New York: Bantam.
- Blos, P. (1962). On Adolescence. New York: Free Press.
- Bowen, M. (1978). Family Theory in Clinical Practice. New York: Aronson.
- Buber, M. (1970) I and Thou. Trans. W. Kaufmann. New York: Scribner's.
- Cecchin, G. (1987). Hypothesizing, circularity and neutrality revisited: an invitation to curiosity. Family Process, 26:405-414.
- Flashman, A. (1992). The moment of recognition. Psychoanal. Study Child, 47:351-369.
- Freud, A. (1958). Adolescence. Psychoanal. Study Child, 13:255-278.
- Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality. S.E.7:125-245.
- _____. (1914) On narcissism: an introduction. S.E 14:69-102.
- _____. (1917) Mourning and melancholia. S.E.14:237-258.
- _____. (1920) Beyond the pleasure principle. S.E. 18:3-64.
- Jones, E.(1953). The Life and Work of Sigmund Freud, vol 1. New York: Basic Books.
- Kaufmann, W. (1980). Nietzsche, Heidegger, and Buber. New York: McGraw-Hill.
- Kegan, R. (1982). The Evolving Self. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Kohut, H. (1971). The Analysis of the Self. New York: Int. Univ. Press.
- _____. (1977). The Restoration of the Self. New York: Int. Univ. Press.
- _____. (1984). How Does Analysis Cure? Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Kristeva, J. (1987). Tales of Love. New York: Columbia Univ. Press.
- Lampl de Groot, J. (1960). On Adolescence. Psychoanal. Study Child, 15:95-103.
- Laufer, M., & Laufer, M.E. (1984). Adolescence and Developmental Breakdown. New Haven: Yale Univ. Press.
- Minnich, S. & Fishman, H.C. (1981). Family Therapy Techniques. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.
- Sekun Palacios, M. (1985). Paradox and Contradiction. New York: Aronson.

הזווית שבורות: שיקום הפרט ושיקום המשפחה

המחלקה המקצועי למשפחותיהם של צעירים חולי נפש מתפצל בין שתי גישות שונות. ד"ר נחמה גישה הרואה בפגיעה הנפשית של הצעיר מכה קשה שנפלה בחלקה של המשפחה על פי גישה זו המשפחה מהווה משאב חשוב בתכנית השיקום. הגישה האחרת רואה במשפחה יתרון ופגיעה לפגיעה הנפשית. על-פי גישה זו ניתוק מן המשפחה מהווה מרכיב עקרוני בטיפול ובשיקום של גישה נותנת ביטוי לחלק מן האמת. התמונה המלאה מתבהרת רק על-ידי שילוב שתי גישות המובחנות לכאורה. ברצוני לנתח תחילה את שתי הגישות עצמן ולאחר-מכן להציע דרך לשלבן.

1. גישה הראשונה: המשפחה נפגעה על-ידי המחלה

המחלה עם הקצה האחד: לא רק הצעיר החולה נפגע, כל המשפחה נפגעה יחד עמו. חשדנות קלינית שהמשפחה עוברת שינוי מהותי בכללותה עקב מחלתו של אחד מבניה. אני מניח לטובת שתי הגישות כירידה ברמת המובחנות של המשפחה. אסביר קודם את המושג מובחנות ואז אציג את המשפחה הפגועה.

מובחנות

הארי בואן, פסיכיאטר אמריקאי, היה בין אבות התנועה לטיפול משפחתי. משנות החמישים עד מותו ב-1991 ניסה בואן להגדיר את מה שלמד על משפחות דרך המושג "דיפרנציאציה" (Differentiation of the Self in the System) – מובחנות – והצגתי בתוך המערכת. המדובר במושג המתייחס לא אל תכונות של הפרטים במשפחה אלא לטווח התודעה ביניהם, מעין מדד של קשר בין אנשים. בואן (Bowen, 1978; Bowen & Kerr, 1988) והצגתי שני מרכיבים הקובעים רמת המובחנות של משפחה, ואני אוסיף מרכיב שלישי:

1. "עמידת-מוצא של האני" (I-position). בקשרים בעלי מובחנות יותר גבוהה מתחלפות המשפחה קטע של תקשורת ביניהם מתוך נקודת-מוצא אוטנטית לכל אחד. בכך הם מתחברים אח עצמם למפגש מתוך שוני או קונפליקט. להבדיל, במשפחות עם רמת מובחנות נמוכה נצי המשפחה מוותרים על נקודת-מוצא אוטנטית לטובת הרצון לפייס או לרצות את השני או שהם מבקשים לכפות עמדת האחד על חברו מבלי להיפתח לשוני שהאחר מייצג. לדוגמה: רמת מובחנות גבוהה בת מחברת חיתן ביטוי לרצונה האוטנטי לישון יחד עם החבר שלה בלילה ובחורף, ואיננה חיתן ביטוי כן לקושי שלה לקבל מצב כזה. זאת תהיה נקודת זינוק, ותחלף ישיבת תקשורת כל אחת חוסה להקשיב לשנייה ולהתייחס אותה מילולי למחוק וקודם מוצא של עצמית.

מראות שבורות: שיקום הפרט ושיקום המשפחה

היחס המקצועי למשפחותיהם של צעירים חולי נפש מתפצל בין שתי גישות שונות. בקצה האחד גישה הרואה בפגיעה הנפשית של הצעיר מכה קשה שנפלה בחלקה של המשפחה. על-פי גישה זו המשפחה מהווה משאב חשוב בתכנית השיקום. הגישה האחרת רואה במשפחה מקור וסיבה לפגיעה הנפשית. על-פי גישה זו ניתוק מן המשפחה מהווה מרכיב עקרוני בתכנית השיקום. כל גישה נותנת ביטוי לחלק מן האמת. התמונה המלאה מתבהרת רק על-ידי שילוב שתי גישות המנוגדות לכאורה. ברצוני לנתח תחילה את שתי הגישות עצמן ולאחר-מכן להציע כיצד לשלבן.

I. הגישה הראשונה: המשפחה נפגעה על-ידי המחלה

אתחיל עם הקצה האחד: לא רק הצעיר החולה נפגע, כל המשפחה נפגעה יחד עמו. זו עובדה קלינית שהמשפחה עוברת שינוי מהותי בכללותה עקב מחלתו של אחד מבניה. אני מציע להגדיר שינוי זה כירידה ברמת המובחנות של המשפחה. אסביר קודם את המושג מובחנות ואז אתייחס למשפחה הפגועה.

מובחנות

מארי בואן, פסיכיאטר אמריקאי, היה בין אבות התנועה לטיפול משפחתי. משנות החמישים עד מותו ב-1991 ניסה בואן להגדיר את מה שלמד על משפחות דרך המושג "דיפרנציאציה" כלומר מובחנות. המונח המלא "Differentiation of the Self in the System" - מובחנות של העצמי בתוך המערכת. המדובר במושג המתייחס לא אל תכונות של הפרטים במשפחה אלא לטיב היחסים ביניהם, מעין מדד של קשר בין אנשים. בואן (Bowen, 1978; Bowen & Kerr, 1988) הדגיש שני מרכיבים הקובעים רמת המובחנות של משפחה, ואני אוסיף מרכיב שלישי:

1. "עמידת-מוצא של האני" (I-position). בקשרים בעלי מובחנות יותר גבוהה מתחילים בני משפחה קטע של תקשורת ביניהם מתוך נקודת-מוצא אוטנטית לכל אחד. בכך הם פותחים את עצמם למפגש מתוך שוני או קונפליקט. להבדיל, במשפחות עם רמת מובחנות נמוכה, בני המשפחה מוותרים על נקודות-מוצא אוטנטיות לטובת הרצון לפייס או לרצות את השני, או שהם מבקשים לכפות עמדת האחד על חברו מבלי להיפתח לשוני שהאחר מייצג. לדוגמא, במובחנות גבוהה בת מתבגרת תיתן ביטוי לרצונה האוטנטי לישון יחד עם החבר שלה בחדרה בבית, ואימה תיתן ביטוי כן לקושי שלה לקבל מצב כזה. זאת תהיה נקודת זינוק, התחלה של תקשורת. כל אחת תנסה להקשיב לשנייה ולהבין אותה מבלי למחוק נקודת מוצא של עצמה.

יפריד": דרכו קיימת הזדמנות להוסיף מובחנות בפרשת הדרכים המשפחתית. יש להבין התנהגויות של נטילת סיכונים כדרך לפתוח את נושא המוות. תיאורי דרכים קליניות המבקשות להעלות את רמת מובחנות במשפחות עם תופעות אלו. העליתי קשיים מיוחדים בטיפולים והצעות לפתרונות מעשיים.

מקורות

- Allen, D.M. (1988). *Unifying Individual and Family Therapies*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Anderson, C.M. & Stewart, S. (1983). *Mastering Resistance*. New York: Guilford.
- Bateson, G. (1979). *Mind and Nature*. New York: Bantam.
- Blos, P. (1962). *On Adolescence*. New York: Free Press.
- Bowen, M. (1978). *Family Theory in Clinical Practice*. New York: Aronson.
- Buber, M. (1970). *I and Thou*. Trans. W. Kaufmann. New York: Scribner's.
- Cecchin, G. (1987). Hypothesizing, circularity and neutrality revisited: an invitation to curiosity. *Family Process*, 26:405-414.
- Flashman, A. (1992). The moment of recognition. *Psychoanal. Study Child*, 47:351-369.
- Freud, A. (1958). Adolescence. *Psychoanal. Study Child*, 13:255-278.
- Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality. *S.E.* 7:125-245.
- _____. (1914) On narcissism: an introduction. *S.E.* 14:69-102.
- _____. (1917) Mourning and melancholia. *S.E.* 14:237-258.
- _____. (1920) Beyond the pleasure principle. *S.E.* 18:3-64.
- Jones, E. (1953). *The Life and Work of Sigmund Freud*, vol 1. New York: Basic Books.
- Kaufmann, W. (1980). *Nietzsche, Heidegger, and Buber*. New York: McGraw-Hill.
- Kegan, R. (1982). *The Evolving Self*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self*. New York: Int. Univ. Press.
- _____. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: Int. Univ. Press.
- _____. (1984). *How Does Analysis Cure?* Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Kristeva, J. (1987). *Tales of Love*. New York: Columbia Univ. Press.
- Lampl-de Groot, J. (1960). On Adolescence. *Psychoanal. Study Child*, 15:95-103.
- Laufer, M., & Laufer, M.E. (1984). *Adolescence and Developmental Breakdown*. New Haven: Yale Univ. Press.
- McEnuchin, S. & Fishman, H.C. (1981). *Family Therapy Techniques*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Selvini Palazzoli, M. (1978). *Paradox and Counterparadox*. New York: Aronson.

[illegible]

1145-1146: מאת אהרן

[illegible]

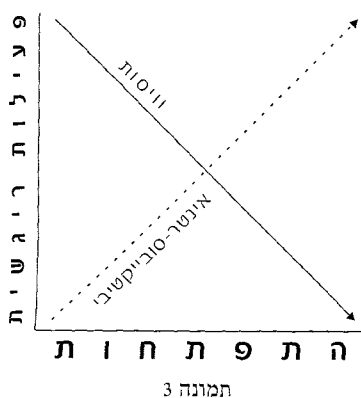

תמונה 2

בעוד שנה יהיה המצב שונה. האם תצביע באותה אצבע לכיוון אותו כדור, אך תתבונן דרך החלון החוצה מסיבה כלשהי. התינוק יעשה כל מאמץ להסתכל בעצמו דרך החלון, כמו אמו. הוא יעדיף את האצבע לטובת העיניים של האם. לעולם הזה אני קורא "עולם העין". בעולם העין הפעוט מתעניין בעולמה הפנימי של האם, ואינו מסתפק בוויסות החיצוני שהיא מציעה. שטרן טוען כי התינוק בונה את עולמו הפנימי הסובייקטיבי באמצעות העניין שהוא מוצא בעולמה הפנימי הסובייקטיבי של אמו. לכן תפקידה של האם כזולת-עצמי מוגדר עכשיו כתפקיד אינטר-סובייקטיבי. בעיקר, התינוק רואה את עצמו דרך המראה של התמונה הסובייקטיבית שהוא יוצר בעולמה הפנימי של אמו. חלק של טפט בלגי מהמאה 15 (Erlande-)

Brandenburg, 1989) מדגים עולם העין (תמונה 2): כמובן, אף ילד אינו עובר באופן פתאומי ומוחלט משלב אחד לשני. אני מציע לראות מעין סדרה משלימה (complemental series) בין שני השלבים בצורה כזאת: (תמונה 3)

בשלב הראשון מושקעת רב הפעילות שבקשר אם-ילד בוויסות. לאחר שהוויסות הופך בטוח יותר, כבר אין צורך להשקיע בו באופן פעיל. מתפנה מקום למישור האינטר-סובייקטיבי. שני

שלבים אלה קיימים בתחילת ההתפתחות, והם חוזרים במהלך יצירת קשרים חדשים. בדומה לתחילת ריקוד משותף, קודם לומדים לרקוד ביחד באופן מותאם למוסיקה וזה לזה, ואחר-כך מדברים על המשמעות הפנימית של החוויה. בשלב של וויסות, עיסוק עם אינטר-סובייקטיביות עלול להפריע לוויסות, כמו דיבור בטרם-עת על ריקוד הגורם לשיבוש בריקוד עצמו. בתוך מערכת יחסים קיימת תנועה בין אינטר-סובייקטיביות לוויסות. זה קיים במיוחד במצבים של הפרת איזון.

אצבע, עין ומובחנות

אפשר לשלב את המושג מובחנות יחד עם מושגי הוויסות והאינטר-סובייקטיביות:

- ככל שהמובחנות יותר נמוכה, המשפחה תהיה עסוקה בוויסות בלבד.
- עם עליה למובחנות יותר גבוהה מתאפשרת עיסוק נפשי בתחום האינטר-סובייקטיבי.
- ויתור על נקודות עמידות-מוצא של האני והתארגנות במשולשים נעשים למען וויסות ועל

לדת למשרה חלקית על-מנת לטפל בצרכיו ההתפתחותיים. בני התרחק מהבית כדי להימנע מרייכות בין הוריו ובין שמעון לגבי הימנעותו של שמעון מביקור סדיר בבית הספר. יועצת בית-ספר טענה שצריך התייעצות, ראובן האח אמר שזה יהרוס פרופיל צבאי, רופא המשפחה הציע יפנוזה. שמעון הלך והסתגר עסוק במחשב כל שעות הלילה וישן במשך שעות היום. יעקב האב ייצה שאשתו לאה תביא כבר פתרון. לילה אחד ברח שמעון מביתו צועק ברחוב כי החיזורים במחשב מאיימים להרוג את אביו. הוא אושפז.

שלב א: וויסות.

משפחת גרוס ידעה ימים טובים יותר. במשך שנה חלה הידרדרות כללית בקשרים בבית עקב רבלבול והאיום לגבי שמעון. האיזון הקודם הופר, כל אחד מרגיש מוצף באופן רגשי. התקשורת החמה הקודמת הוחלפה בריחוק, הימנעות, זהירות. למשל, דינה נמנעת מלריב עם אימה, ומוותרת על דעתה כי שמעון מוזנח, שמא תפגע באם, הסובלת מחרדות וכבר לא ישנה. יעקב משקיע את מרצו בפרוייקטים בעבודה כי אינו יכול לשאת חוסר-האונים שחש מול השינויים בבנו והחרדות של אשתו. ראובן מדבר עם אביו בטלפון, שניהם בדעה כי האם מגזימה, אולי זקוקה להורמונים. סגר בית היוצר במשפחת גרוס. כבר אין שיחות ישירות, אין עימותים, את מקומם תפסו יותר משולשים. רבלבול שנוצר מול המחלה של שמעון הוריד את רמת המובחנות של המשפחה וקיבע אותם ואת קשריהם זה-עם-זה בצרכי עולם האצבע. גם שמעון חש כי מצבו דרדר את הבית, ובמחלקה הוא מביע רצון לא לחזור הביתה, יחד עם החמרה בפסיכוזה.

שיקומו של שמעון דורש יצירה מחודשת של מקומו במשפחתו. בשלב הוויסות המשפחה עוסקת בהפנמה של העובדה כי שמעון אמנם חולה אך יחד עם זאת הוא חלק מהמשפחה. המשפחה כבר לא תהיה בדיוק כפי שהייתה פעם. כל בני המשפחה לומדים לאתר סימנים של חרפה במצבו של שמעון. הם לומדים לעזור לו להגדיר שההזיות פוקדות אותו, כי אינו חייב לפעול לפיהן, כי לפעמים יוסיף למינון של התרופות, שיוכל לבקר במיון לפעמים בלי להתאשפז. לומדים לדבר עם שמעון על דרכים מיוחדות להירגע. בין בני הבית מחלקים תפקידים באופן קצת שונה. כל אחד תופס מקומו מול הפסיכוזה של שמעון. ראובן מחליט להתחתן עם חברתו, דינה חותמת קבע כדי לא לחזור הביתה, ברשות הוריה. האם לאה לוקחת חופשה ללא תשלום לשנה על מנת ליצור מערכת תומכת בלתי-מוצפת עם שמעון. בני מוצא יותר זמן עם אביו. בשלב הוויסות יש מקום לתכניות הידועות תחת המסגרת של Family Psycho-education (McFarlane, 1983). בין השאר, לומדים בני המשפחה לא לפחד מהמחלה ומשמעון. תכניות להנמיך את רמת הביטוי של expressed emotion שייכות לתקופת הוויסות. שמעון מקבל בחזרה מקום ושייכות בביתו, בית הלומד לשמור על וויסותו. יש מקום חשוב להכרה הדדית בין גורמי הטיפול של שמעון לבין

[illegible]

כי עיכבה את אבחנונו על-ידי שיחותיה עם לאה. בני עלול להסיק מסקנה כי לידתו הקשתה מאד על שמעון וגרמה להפרעתו.

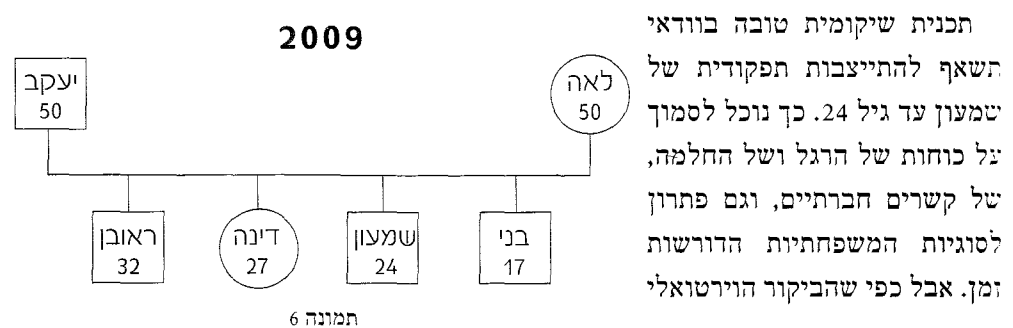
5. אחראיות: במיוחד ראובן ודינה ישאלו את עצמם באיזו מידה הם חייבים להחליף את הוריהם במהלך השנים ולקחת אפוטרופסות על שמעון. עלולות להתפתח ציפיות סמויות ובריחות מציפיות מדומות אם בני הבית לא יעלו דברים אלה במפורש, ויחד עם שמעון.

6. קנאה: שמעון זוכה למקום מיוחד בבית, לתשומת לב רבה מצד הוריו, ולפטור חלקי מבגרות. אחיו עלולים גם לקנא במקומו המיוחד, ולהרגיש לא נוח עם הרגשה זו. הם עלולים להתרחק מהבית כדי לא לחוש רגשות קיפוח וקנאה, ושמעון עלול להרגיש כי בגללו האחים מתרחקים מבלי להבין את כל הדינמיקה.

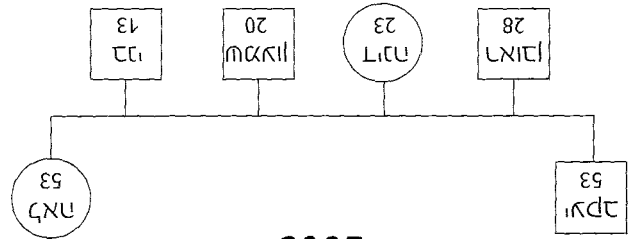
שמעון לא יוכל ליצור מקומו מחדש במשפחתו ללא עיבוד המשמעויות האלה. העבודה טיפולית על הנושאים ברשימה זו תיקח הרבה זמן, ויש הרבה זמן. על גורמי השיקום להכיר איזה נושאים זקוקים להתייחסות ומתי בני המשפחה מתפנים להתייחס אליהם. בשלב הזה, כבר אין מקום להימנע מעבודה אינטר-סובייקטיבית בגלל חששות מהפרת איוון. אדרבה, כאן המקום לסייע לכל המשפחה לתת ביטוי ישיר ולעבד את מאורע המחלה על כל משמעויותיה.

שלב ג: ליווי משפחתי.

תכלית כל שיקום היא הסתגלות לחיים, וחיי אנוש מתמשכים על פני זמן רב. לכן כל הישג שיקומי וכל עיכוב קיימים בתוך הקשר של זמן. במשפחת גרוס אנחנו יכולים להתכוון לעזור לשמעון לבנות מערכת של תפקוד עצמאי עם תמיכה של בני משפחתו ושייכות עםם היום, במסגרת של הכוחות הקיימים היום. אבל מנין לנו כי בדיוק אותה תכנית המתאימה היום, תתאים גם למשפחת גרוס בעוד מספר שנים (Flashman, 1994)? נערוך ביקור וירטואלי במשפחות גרוס של שנת 2009 (תמונה 6)

לשם השוואה, נבדקו גם תוצאות
המחקר של המוסד. תוצאות
המחקר, המבוססות על
השוואה של תוצאות
המחקר של המוסד
עם תוצאות המחקר
המבוססות על תוצאות
המחקר של המוסד.

2005

7 תמונה (2005) המוסד של המוסד

לשם השוואה, נבדקו גם תוצאות
המחקר של המוסד. תוצאות
המחקר, המבוססות על
השוואה של תוצאות
המחקר של המוסד
עם תוצאות המחקר
המבוססות על תוצאות
המחקר של המוסד.

לשם השוואה, נבדקו גם תוצאות
המחקר של המוסד. תוצאות
המחקר, המבוססות על
השוואה של תוצאות
המחקר של המוסד
עם תוצאות המחקר
המבוססות על תוצאות
המחקר של המוסד.

לשם השוואה, נבדקו גם תוצאות
המחקר של המוסד. תוצאות
המחקר, המבוססות על
השוואה של תוצאות
המחקר של המוסד
עם תוצאות המחקר
המבוססות על תוצאות
המחקר של המוסד.

בני, על איזה וויתורים הוא עלול להציע כדי להקל על משפחתו. למעשה המשפחה תיערך לעתיד רק עד לנקודה הקרובה. אין דרך להכין אותם היום למה שאנו צופים להבא. אין דרך לפתור את העתיד כבר היום.

3. "תלך ביחד". דווקא בתחום השיקום אנחנו רגילים לחשוב בממדים של זמן מתמשך לגבי כוחותיו של המשתתף הפרטני. אנחנו רגילים לחשוב במונחים של ליווי לאורך זמן ושל שינויים הדרגתיים. אנחנו רגילים לתפקיד של נוכחות מתמשכת. גם המשפחה זקוקה לנוכחות מתמשכת, ומשתי סיבות. הסיבה הראשונה, הזמן שעבודה בכל שלב דורשת. הסיבה השנייה, כי כל שלב ידרוש עבודה משפחתית מחדש. זה נכון במשפחה הרבה יותר מאשר בשיקום הפרטני. דווקא בשיקום הפרט אנחנו חושבים אמנם על התפתחות, אבל בדרך כלל אנחנו בונים תוכנית ליניארית, כל נדבך מוסיף למבנה הקודם. במשפחה יהיו שלבים גם של פירוק המבנה הקודם.

"ליווי משפחתי התפתחותי" זה אינו דורש מפגשים משפחתיים כל שבוע במשך עשרות שנים. מדובר בגישה קודם כל של הכרה בשינויים צפויים. תהיינה תקופות של עבודה יותר אינטנסיבית, תהיינה תקופות אחרות של ליווי פעם או פעמיים בשנה, לבדוק את הדופק, ולהחזיק את הממד ההתפתחותי המשפחתי פתוח לבדיקה ולדיון. למשל, במשך השנים בין 2005 ל-2009, יהיה מקום לבדוק כיצד מחלתו ושיקומו של שמעון משפיע על התבגרותו של בני, על קידום קשריו הרומנטיים של ראובן, על תכניות המקצועיות של לאה (Flashman, 1994; פלשמן, 1998).

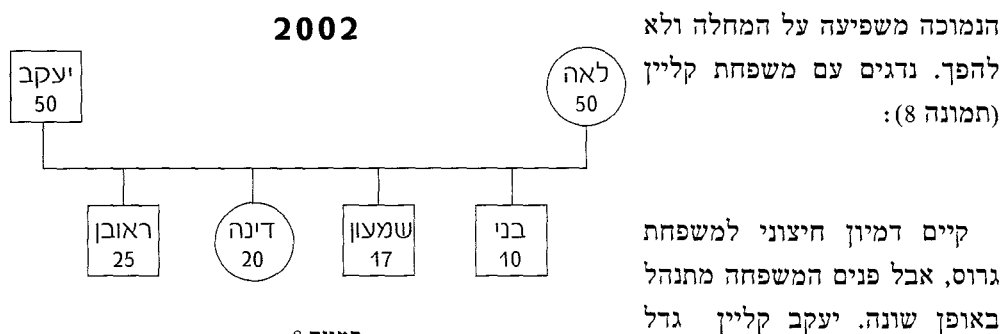
משל למה הדבר דומה. בשנת 1870 יכולת לנסוע ברכבת מהחוף המזרחי ועד לחוף המערבי באמריקה. במהלך נסיעה זו היית חייב לכוון את השעון שבכיסך כ-200 פעם. כדור הארץ טרם חולק לאזורי זמן (זה יקרה רק ערב מלחמת העולם הראשונה). לכן השעה המקומית שבכל כפר שונה מהאחרת במשהו, כמו המהלך ההדרגתי של השמש בטבע. לכך נועד השעון הגדול בכל תחנת הרכבת – לא רק לבדוק אם הנסיעה מדויקת, אלא להודיע על זמן מקומי בכל מקום (Kern, 1983). בגישה לליווי התפתחותי אנו מוזמנים לכוון את השעון הטיפולי שלנו לאותו זמן מקומי של כל משפחה.

II. הגישה השנייה: המשפחה סיבת המחלה

גם זמנים מקצועיים משתנים. פעם היה נהוג לחשוב כי מחלות נפש נגרמות ישירות מפתולוגיה משפחתית. גישה זו החליפה את התיאוריה שזו האם ה"סכיזופרנוגנית" – האם שלא מספיק טובה-שיוצרת את מחלת הנפש. בואן עצמו סבר כי מחלות נפש נגרמות מירידה ברמת המובחנות במשך שלשה דורות או יותר, וכי המחלה נותנת ביטוי למובחנות הנמוכה של המשפחה כולה. כיום עם התגברות הידע הביולוגי קיימת נטייה לשלול כל השפעה סביבתית על התפתחות מחלת נפש

אורגנית. כל קליניקאי העוסק במשפחות של חולי נפש מכיר, כי לפעמים קשה מאד למצוא ידיים ורגלים עם המשפחה כולה, לא רק עם המטופל. קיימים לא מעט מקרים בהם קיימת השערה אצל המטפלים כי המשפחה הייתה "מופרעת" או "קשה" ביותר גם לפני פרוץ המחלה. משפחות אלו מעסיקות גורמי טיפול ושיקום שעות רבות ויוצרות תסכול ולפעמים ייאוש. אלה המשפחות בהן המטפל אומר – כיום בסתר לבו, מה שפעם היה מותר לפרסם – "אותי הם משגעים, לא פלא שהמטופל השתגע".

ברצוני לגשת לבעיה קלינית מסובכת זו דרך המושגים שכבר הצגתי. נצא מתוך הנחה כי לפעמים המחלה פורצת בתוך משפחה בעלת רמת מובחנות נמוכה. במצב זה אנחנו נראה כי המובחנות

תמונה 8

בבית אלים וספג מכות קשות מאביו. שני אחיו ואחותו הגדולים ממנו נתקו קשר עם הבית כאשר התגייסו, והשאירו אותו לבד לטפל ולהגן על אחיו הצעיר. בגיל 16 ניתק כל קשר עם משפחתו ועבר לחברת נוער בקיבוץ. אחיו הצעיר של יעקב נכווה קשות בשריפה שפרצה בביתו כשנה לאחר שיעקב עזב את הבית. כל חייו האשים יעקב את עצמו שנשט את אחיו, שמעון. בקיבוץ פגש יעקב את לאה, שנשלחה לאותה חברת נוער כשאימה נפטרה ואביה התחתן שוב וסילק כל ילדיו מביתו. לאה דאגה להביא את כל אחיה הצעירים לקיבוץ והחזיקה ותפקדה בתור תחליף-אם לכולם, גם ליעקב. הזוג התחתן והתחילו מריבות לגבי מעורבותה של לאה בחיי אחיה הצעירים. כשראובן נולד יעקב ישב בבית שנתיים בעקבות תאונת עבודה. טיפח מאד את בנו הראשון יחד עם הטחות נגד לאה על כך שמזניחה את בנה לטובת אחיה. כאשר נולדה דינה, שקבלה שמה של אימה של לאה, לאה הכניסה את אחותה הקטנה ביותר, בת 17, לביתה כמטפלת לתינוקת וגם כדי להציל אותה ממיניות מופקרת ומופגנת. יעקב התקשה לשאת נוכחות של אותה גיסה והתחיל לעבוד שעות נוספות. הוא דאג לקחת את ראובן בנו ההולך וגדל למשחקי כדורגל, ולהשאיר את "השלישייה הקדושה" של הבנות בבית. לאה איימה לעזוב את יעקב עד שמצאה עצמה בהריון – עם שמעון. התפתחותו המוטורית של שמעון הדאיגה את אחות טיפת חלב, אבל יעקב ולאה האשימו זה את זה ואמרו לאחות שהכל יהיה בסדר. האחות שמחה להניח להם לנפשם. שמעון נשאר שנתיים בגן חובה לפי המלצת פסיכולוגית חינוכית, ושוב יעקב ולאה האשימו זה את זה וניסו לשכנע את הפסיכולוגית כל אחד בצדקת טענותיו. שמעון נכנס לכיתה א' ברגל שמאל,

ילאה נכנסה להריון לא מתוכנן עם בני. בני נולד חייכני ומושך, ללא ויעקב התחרו בלרצות אותו, ישמעון הפך ילד אפור, מדוכדך ושקט.

כשפרצה מחלתו של שמעון בגיל 17, אנשי המקצוע המטפלים בו התקשו מאד לגייס את המשפחה כחלק מהתכנית הטיפולית והשיקומית. יעקב ולאה המשיכו להאשים אחד את השניה. שנים לא הייתה תקשורת מובחנת במשפחה, ובהתמודדות עם מחלתו של שמעון דבר לא השתנה. המשולשים הקבועים מנעו כניסה לבית היוצר, ורק הדאגה שמא שמעון יגרום "בושות" לאחיו נראית הדבר היחיד המאחד את יעקב עם לאה.

האם המובחנות הנמוכה של המשפחה מהווה הגורם הבלעדי למחלתו של שמעון? זאת איננה שאלה מדעית כי אין דרך מדעית לחקור אותה. ננסח שאלה יותר מדעית: האם יש קשר הדוק בין מובחנות המשפחה ובין ביטוי המחלה? האם יש קשר הדוק בין מובחנות נמוכה של המשפחה ביין המקום שמטפלו ומשקמו של שמעון יכולים לקבל מול בני משפחתו? כלומר – האם נצטרך לקחת את המובחנות הנמוכה של משפחת קליין בחשבון כדי להצליח בשיקומו של שמעון?

בוודאי שכן! השאלה איננה אם יש להתחשב במובחנות המשפחה אלא כיצד ניתן ליצור תכנית שיקום עם משפחה בעלת מובחנות מאד נמוכה? כיון שבתכניות שיקום אנו פוגשים לא נעט משפחות בעלות מובחנות נמוכה, ואנו מתקשים מאד להגדיר אופן ההתמודדות עמן, אייחד את הדיבור על המשפחות אלה.

מובחנות ותפקידי אנשי מקצוע

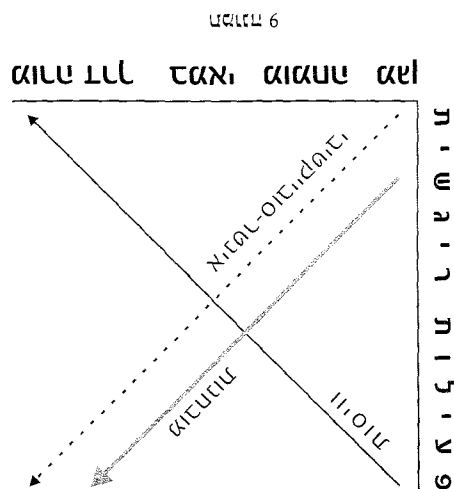
כל תפקיד במשפחה נוצר תוך משא ומתן בין בני המשפחה. אותו משא ומתן יכול להיות מובחן – תוך תקשורת והקשבה לעמידות מוצא של האני – או לא מובחן, דרך וויתור או כפייה חד-צדדית, אבל אין תפקיד משפחתי שנוצר בידי פרט אחד בלבד. דבר זה נכון גם לחברי המערכת הטיפולית אי שיקומית, מערכת הכוללת את המטופל, את בני משפחתו, ואת אנשי המקצוע למיניהם. לכן גם תפקיד "מטפל" או "משקם" יכול לבא כהצעה שלנו אבל אין בידנו ליצור תפקיד מקצועי רק בתוך רצון שכך יהיה תפקידנו. ככל שהמובחנות של המשפחה תהיה יותר גבוהה, התפקיד של "מטפל-משקם" יכול להיות יותר מובחן, כלומר יכול לעסוק יותר במישור האינטר-סובייקטיבי. יבכל שמובחנות המשפחה נמוכה יותר, גם התפקיד של איש המקצוע יעסוק יותר בוויסות. אני נציע להגדיר ארבע רמות של מובחנות בתפקיד אשר המשפחה מאפשרת לנו, לפי המובחנות של המשפחה: (Baur, 1997)

1. במובחנות גבוהה המשפחה תאפשר לנו עיסוק אינטר-סובייקטיבי רחב. נוכל לערוך אקספלורציה ולהבין לעומק את רגשות כל בני המשפחה. תהיה מידה של סקרנות של כל אחד

ՀԱՅԱԼ ԱՅԱՆ ՄԱՍ ԱՍԼԻՄ: ԱՄԵՍԱՆ ՄԻՋ ԵՆ ԲԱՄԵՐԼԻՈ՝ ԴՈՒՄՆ ԵՂ ԵԼԹԱՆ ԼԼԵԻՈ ՀԻՇԱՆ ԲԻՄԵՐԻՄԱՆ
ՀԱՆՈԳԺԵՆ ՀԱՆ ՀԱԴԻԼ ՄԱՆ ԻՂ ԵՄԵՐԵՐԼԻՄ՝ ՀԱՆ ԸՄԹԵՍԱՆ ԻԼԻՈ՝ ԸԼԻ ՀԱԴԵԼՈ՝ ԱՌԱՄԱՆ ԻՄԱ՝ ԵՂԻԼ
ԵԼԻՄԱՆ ԱՆԺԼԻՈՒՄՆ ԵՂ ՀԻՄԵՂ ԵՂ ԵՄԵՐԵՐԼԻՄ՝ ՀԱՆ ԸՄԹԵՍԱՆ ԺԳԻԼ՝ ՄԵՂ ԴՈՒՄՆ ԱՄԵՍԱՆ ԹԱԼԵՐԻՄԱՆ
ԵԼԻՄ ՄԱՆ ԲԱՄԵՂԻՄ՝ ԼԼԻ ԲԱՄԺԼԻՈ՝ ԵՈ՝ ԸՄԹԵՍ ԸԼԻՈ՝ ԴԵՄԻՂԻՄ՝ ԸԼԻ ԲԱՄԺԼԻՈ՝ ԴԼԻՄ ԱՄԵՍԱՆ ԹԱԼԵՐԻՄԱՆ
ԲԱՄԵՂԻՄ ԴԵՂԻՄ ԵՂ ԱՄԵՍԱՆ ԸԼԻՄ՝ ԸՈ՝ ԱՄԵՍԱՆ ԸՄԵՂԻՄ ԲԻՄԵՐԻՄԱՆ ԲԱԼ ԴԵՐԻՄ ԴՈԳԻՄ ԸՄԵՂԻՄ ԱՄԵՍԱՆ
ԺԺԻՄԱՆ ԵՂ ԲԺԹԱՆ ԵՂ ԼԵՐԻՄ ԲԱԼԵՐԻՄԱՆ՝ ԸՈ՝ ԱՄԵՍԱՆ ԸՄԵՂԻՄ ԲԻՄԵՐԻՄԱՆ ԻՇԼԻՄ ԴԵՂ ՀՈԳԻՄ ԸՄԵՂԻՄ
ՀԱՍԼ ԹԱՌԱՐԻՄ ՄԱՆ ԹԱՌ ԲԺԺԻՄԱՆ ԲԱՌԱՐԼԻՈՒՄ՝ ԱՌԱՐԻ ԸՈ՝ ԵՈ՝ ԲԻՄԵՐԻՈ՝ ԱՄԵՍԱՆ ԲԱՌԱՐԻՄ

[illegible][illegible]

Լճակը լիկանս հալանս քաղաք-ալեւանաւ
 Եղից ցըմէն քաղաքի հո լիկանս քաղաքի
 Եղից՝ քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս
 Եղից քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս
 Եղից քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս
 Եղից քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս
 Եղից քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս
 Եղից քաղաքիս քաղաքի քաղաքիս

תפקידים משפחתיים ובית היוצר

בגיל בית הספר היסודי ילדים מקבלים תפקידיהם בבית מידי הוריהם. במודע, הורים מתכוונים בכישוריו ובאפיוניו של כל ילד; בלא-מודע הם רואים דמיון בין כל ילד לבין בני משפחה אתם גדלו – אחים, דודים, הורים, ועצמם בהיותם ילדים. מתוך ריבוי הדמויות מתגבשת דמות כללית לכל ילד, למשל דמות "העוזר" או "הטוב-טוב ומוותר"; ה"שובב" או "המציקן" או "התובען"; "החכם" או "המתקשה תמיד". כאשר הילד "משחק" את תפקידו, הוא מרגיש מוכר וחש כי המשפחה מוכרת, הדרמה מתגבשת, הוא יודע על איזה במה הוא משחק. כאשר ילד חורג מתפקידו המוכר, הוא חש "חריקת גלגלים" בדרמה המשפחתית, היסוס ואיום בשייכות המשפחתית הכללית, כאילו שחקן ב"המלט" פולט בטעות שורה מ"מקבט", ופתאום המחזה נעצר. ברמה יותר כללית, תפקיד-העל של הילד הוא לקבל וללמוד תפקידו הדרמטי, כלומר שחקן. תפקיד-העל של ההורה לחלק את התפקידים ולתרגל אותם, כלומר מחזאי ובמאי. ילד בגיל חביון חי בתוך תפקידו ואינו יכול לערער עליו באופן יסודי. במידה שקיים מרחב פעולה בתוך תפקידו גם יצירתיות מצדו – קיימות דרכים רבות לשחק "חכם" או "שובב" – קיימת מובחנות אדקוויטית ביצירה המשותפת בין הבמאי לבין השחקן.

בגיל ההתבגרות הילד מסוגל לצאת מתפקידו ולשאול האם הוא מסכים לתפקיד שקיבל, ואפילו אם הוא מסכים למחזה. בשאלת שאלות אלו יסוד תהליך ההתבגרות. המתבגר מסוגל באופן קוגניטיבי לשמר את הכלל כאשר הוא משנה פרטים בתוכו. הוא יכול לשמר ייצוגים פנימיים של הורים גם כאשר הוא תוקף אותם ומשנה חלקים מרגיזים בתוכם – מבלי לאבד את הייצוג הכללי. הוא מסוגל לשמר ייצוג פנימי של העצמי שלו גם כאשר הרבה מאפיוניו הנפשיים ואפילו הגופניים משתנים. גם ביחסו למשפחה, הוא מסוגל וחייב חובה התפתחותית לשמר את השייכות שלו למשפחתו הכללית גם כאשר הוא מוחה על שם המחזה וחלוקת התפקידים. כאן אינו מסכים כי רק הוריו מחלקים תפקידים וכי עליו רק ללמוד תפקיד, ולא לבחור אותו.

התבגרות המשפחה מהווה בית יוצר ברמה אחרת. השינוי הדרוש מחייב שינוי גם מצד ההורים. יחד עם הרצף שהם משמרים עם התפקיד ההורי הסמכותי – המחזאי ובמאי – הם גם יוצרים יחד עם בניהם המתבגרים תפקידי-על שונים. דרושה רמה יותר גבוהה של מובחנות לעבור מעבר זה. במידה וההורים מצליחים לעבור יחד עם בניהם, מובחנות המשפחה עולה. ואם למשפחה חסרה היכולת לעבור למעלה, מובחנות המשפחה יורדת. הירידה נעוצה בחוסר-אדקוויטיות התפתחותית. בגיל חביון מובחנות המשפחה נתנה מקום לעמידת-המוצא של האני ההתפתחותי של הילדים. כאן המובחנות אינה נותנת מקום לעמידת-המוצא של האני-המתבגר, ולכן יהיה וויתור על צורך התפתחותי. המשפחה תתארגן במשולשים כדי לעקוף את הצורך ההתפתחותי, ומובחנותה של המשפחה יורדת.

[illegible][illegible][illegible]

ԱՄԻՆՈՒՄ- ՇՈՂ ԼՃՏԱԼԱՆ ՄԱՅՄԱՆԱՆԱՄ ՄՂ ԲԱՇԽԵԱՍ ԸՆԴԱ՝ ԵՂԻՄԱ ԼՃՏԱՆ ԸՆԴԱՄ ԱՐԱՇԱՐԱՆ ՄՂ
 ՄԱՍԸԸՆԱՄ ՄՂ ԲԱՇԽԵԱՄ ՄԱ ԸՍԶԱՆ ԲԱՇԽԵԱՄ — ԸՂ ՔՂԱ ՔՂԻՂՈՒ ՀԱՄԱՐԱ ՔԱՐԱ ՄԱՆ ՔՂ ԲԱՇԽԵԱՄ՝
 ԺՈՒՍ ԱՂ ԲԱՇԱ՝ ԲՈՒՄԱՆ ՈՒՄԱՐԱՆ ԱՐԱ՝ ՄԱՍԻՐԱՆ ՄՂ ՄԱՆԱՐ՝ ՄԱՍԻՂԳՂԱՆ ՀՂԱՐԱՄԱՂ՝ ՄԱ
 ԱՐԱԶԻՐԱՐՈ՝ ԼԵՐՈՒՅՆ ԲՃԱՐԱՆ ԱՐԱՇԱՐԱՆ ՈՒՄԱՐԱՆ ԺՈՒՄԱՆ ԼՈՒՂՈՒ ՔՂ ԱՐԱՄ ԱՐԱՇԵԱՄԱՄ ԱՐԱՄ
 ՄԱՂՂ՝ ՄԱՍԻՂԱՐԱՄ ԱՐԱՇԵԱՄ ՄԱՆԱՄ ՔԱՄԱՂ ԻՍ ԲՈՒՄԱՆ ԵՐՈՒՄ-ՈՒՄԱՐԱՐԱՆ ՄԱՍԻՂԱՆ ԲՈՒ ՄԱՆԱՐ
 ԲՈՒՄԱՆ ՀՂԱՂ ՀԱՇԱՄԱՂ՝ ՀԱՆԱՆԱՂ՝ ՀՂԱՐԱՐԱՆԱՆ ԼՂԵՐԱՆԱՆ ՔՂԻՂԱՆ ՀՂԱՐԱՂ ԱՐԱՄԱՂ ՄԱՍԻՐԱՆ ԼՂՃԱՆ
 ԲՈՒՄԱՆ ԱՐԱՇԵԱՄԱՄ ՀԱՐԵՐՈ ՀՂԱՐԱՐԱՆ ԲԵՄԱՐԱՆ ԺՈՒՍ ԱՐԱՐԱՐԱՆ ԱՐԱՐԱՂ ՔՂ ԱՐԱՄԱՆ ՄԱՍԻՐԱՄԱՆԱՄ՝
 ՀԱՍԻՐԱՂ ԲՈՒՄԱՂ՝ ՄԱՆԱՐ ՔՂԱՄ ԲԱՐԱՆ ԲԱՐԱՆ ԱՐԱԶԻՐԱՆ ԼՈՒՂՈՒ ՄՈՒՄԱՐԱՆ՝ ՄԱՍԻՂԻՐԱՆ ԺՈՒՄԱՆ
 ՄՂ ՄԱՍԻՐԱՆԱՄ՝ ՄԱՆԱՆ ԱՐԱՐԱՆ՝ ԱՐԱՇԵԱՄ ՄԱ ԲՈՒՄԱՆ ԲՈ ՄԱՆԱՐ ՔԱՄԱՐԱՆ ԱՐԱՇԱՐԱՆ ՔՂ ԱՐԱՐԱՆ
 ԲԱՇԽԵԱՄ ՄԱՍԻՐԱՆԱՆ ԲՈ ԱՐԱՐԱՆ ՄԱՂ ԱՐԱՂ ԱՐԱՂ ՀԱՄ ԱՐԱՐԱՆ ՀԱՐԱՆ ԲԱՐԱՆ ՔԱ ՔԱՐԱՆ ԱՐԱՇԱՐԱՆ
 ԱՐԱՄԱՂ ԱՐԱՄ ՀԱՐԱՂ ՔԱ ԲԱՐԱՆ ԱՐԱՐԱՆ ՄԱՐԱՆԱՆ՝ ԺՈՒՍ ԼՂԱՂԸ ԲԱՂ ՄԱՆ՝ ՄԱՐԱՄԱՆ՝ ՀԱՂ ԵՐՈՒՄ

XU LI, GONG CHANG, LIU

מקורות

- היילי, ג' (1982). בעיות במשפחה. תל-אביב: ספרית פועלים.
- פלשמן, א (1994). "סיכון אישי וסיכון משפחתי במשפחה המתבגרת", בתוך שניידר, ש. ודויטש, ח., עורכים, נטילת סיכונים בגיל ההתבגרות, ירושלים: מכון סאמיט.
- פלשמן, א. (1998). "סערה בכוס מים: ילדים גדלים בצל האלכוהול", בתוך ילדי אלכוהוליסטים ילדים בסיכון, אפשר: ירושלים.
- Ackerman, N. (1982). The Strength of Family Therapy. Bloch, D. & Simon, R., Eds, New York: Brunner/Mazel.
- Baur, S. (1997). The Intimate Hour. Boston: Houghton Mifflin.
- Benjamin, J. (1995). Like Subjects, Love Objects. New Haven: Yale Univ. Press
- Boscolo, L., Cecchin, G., Hoffman, L, & Penn, P. (1987) Milan Systemic Family Therapy. New York: Basic Books.
- Bowen, M (1978). Family Therapy in Clinical Practice. New York: Aronson
- Erlande-Brandenburg (1989). The Lady and the Unicorn. Paris: Editions de la Reunion des musees nationaux.
- Flashman, A. (1994). "Mapping the Family Story," in Baur, S., Confiding, New York: HarperCollins.
- Kern, S. (1983). The Culture of Time and Space, 1880-1918. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Kerr, M. and Bowen, M. (1988). Family Evaluation. New York: Norton.
- Kohut, H. (1971). The Analysis of the Self. New York: In. Univ. Press.
- Madanes, C. (1981). Strategic Family Therapy. San Francisco: Jossey-Bass.
- Madanes, C. (1984). Behind The One-Way Mirror. San Francisco: Jossey-Bass.
- McFarlane, W. (Ed.) 1983. Family Therapy in Schizophrenia. New York: Guilford.
- Minuchin, S. (1974). Families & Family Therapy. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Minuchin, S. and Fishman, H.C. (1981). Family Therapy Techniques. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.

- Palazzoli, M. S. (1988). *The Works of Mara Selvini Palazzoli*. Selvini, M., Ed. New York: Aronson.
- Palazzoli, M. S., Cecchin, G, Prata, G., & Boscolo, L., (1978). *Paradox and Counterparadox*. New York: Aronson.
- Palazzoli, M. S., Cirillo, S., Selvini, M., Sorrentino, A.M.(1989). *Family Games*. New York: Norton.
- Stern, D. (1985). *The Interpersonal World of the Infant*. New York: Basic Books.
- Stierlin, H. (1977). *Psychoanalysis and Family Therapy*. New York: Aronson
- Titelman, P.,(Ed.).(1987) *The Therapist's Own Family: Toward A Differentiation of Self*. Northvale, N.J.: Aronson.
- Weeks, G.R. and L'Abate, L. (1982). *Paradoxical Psychotherapy*. New York: Brunner Mazel.